

تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی (مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان)

بهروز محمدی یگانه^{*}، مهدی چراغی^{**}، محمدکاظم جمشیدی^{***}، مائده امامی^{****}

1395/02/02

تاریخ دریافت مقاله:

1395/06/26

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

مسکن به‌عنوان عمده‌ترین و مهم‌ترین جزء بافت کالبدی روستا است که درگذر زمان و هماهنگ با دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و گسترش امکانات و فناوری‌های نوین اطلاعاتی با تحول کارکرد همراه بوده است. در حال حاضر تحولات و دگرگونی‌های کالبدی در روستاها با فرهنگ و اقتصاد روستایی هماهنگ نبوده و موجب ایجاد ناسازگاری‌های اقتصادی-اجتماعی و تغییر در کارکرد این فضاهای زیستی و به‌ویژه مسکن روستایی شده است. یکی از عوامل مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی شاخص‌های اقتصادی است. بر این اساس تحقیق حاضر به بررسی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی در دهستان غنی بیگلو شهرستان زنجان و در ابعاد معیشتی، تدارکاتی، اقتصادی، اجتماعی و زنان پرداخته است. به این جهت سوالات تحقیق این است که وضعیت کارکردهای مسکن در محدوده مطالعه چگونه است؟ و کدام شاخص‌های اقتصادی در تحولات کارکرد مسکن روستایی تأثیرگذار بوده‌اند؟ تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل خانوارهای روستاهای دهستان غنی بیگلو، بخش زنجان رود پایین، استان زنجان است. این دهستان طبق سرشماری سال 1390 دارای 31 روستای دارای سکنه، 2358 خانوار و 8413 جمعیت است. براساس فرمول کوکران از 2358 خانوار، تعداد 330 خانوار به‌عنوان حجم نمونه جهت تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. جهت بررسی کارکردهای مسکن روستایی از 43 شاخص در 5 بعد معیشتی، تدارکاتی، اقتصادی، اجتماعی و زنان و برای بررسی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در مسکن روستایی از 14 شاخص و به‌صورت طیف لیکرت استفاده شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. نتایج توصیفی تحقیق نشان می‌دهد بالاترین میانگین کارکرد مسکن مربوط به کارکرد زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی مسکن با میانگین 1.46 است. همچنین نتایج استنباطی نشان می‌دهد شاخص‌های اقتصادی مترادف مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشاورزی در تحولات کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار و مؤثر است. بنابراین روند کنونی تحولات کارکردی مسکن روستایی کاهش تولیدات مرتبط با مسکن در این نواحی را به‌همراه خواهد داشت.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، کارکرد مسکن، مسکن روستایی.

* دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان.

** دانش‌آموخته دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران. mahdicharaghi@yahoo.com

*** دانش‌آموخته دکترای جغرافیا.

**** دانشجوی کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

مقدمه

مسکن در نواحی روستایی درگذر زمان و هماهنگی با دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و گسترش امکانات و فناوری با تحول همراه بوده است. این تغییرات در شکل، طراحی، مصالح و دانش ساخت‌وساز مسکن است و باعث شده که مسکن روستایی جدید با الگوهای سنتی و بومی تفاوت بسیاری داشته و بیش از آنکه روستایی باشد مشابه الگوهای مسکن شهری گردد (پرواز، 1390: 4). این امر سبب شده است تا علاوه بر تغییر شکل ظاهری مسکن، عملکرد فضاها و به دنبال آن کارکرد نیز دگرگون شود. بدین ترتیب که بعضی از فضاها کارکرد جدیدی به خود گرفته و برخی از فضاها کارکرد خود را از دست داده و متروک شده‌اند. بر همین اساس وقتی عنصر اصلی بافت (مسکن) روستا دچار ناپایداری شود بافت اصلی روستا را متأثر از خود می‌سازد (سعیدی و امینی، 1389، 5).

طرح مسئله

«مسکن روستایی به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر کالبدی فضا به نحوی آشکار بازتاب روابط کالبدی - فضایی و مناسبات اجتماعی - اقتصادی و نیز تأثیرات فرهنگی در گذشته، حال و روند آتی آن به‌شمار می‌رود» (سعیدی و امینی، 1389، 7)؛ که در اثر فرایندهای حاصله از «چرخه حیات» با تکیه بر شرایط، طی دهه‌های اخیر با ورود مدرنیزاسیون و همگام با اجرای طرح‌های نوسازی، تحول‌خواهی روستاییان و تلاش برای توسعه و بهزیست نمودن محیط زندگی از فضای سنتی و کالبد قدیمی خود خارج و به‌سرعت پذیرای دگرگونی‌ها شدند. از این رو می‌بایست فضای روستاها به‌ویژه کالبد، بدنه و شکل مسکن و منازل روستاییان به‌منظور هماهنگ شدن با وضعیت اقتصادی - اجتماعی پیش‌آمده در تبعیت از گسترش استفاده از فناوری‌های نوین به‌منظور جوابگویی به نیاز ساکنان این سکونتگاه‌ها و همچنین فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه، تغییر یابند (طالب و عنبری، 1384).

طی چند دهه اخیر، روندهای نوجویی در عرصه‌های اجتماعی - اقتصادی از دیگر سو، زمینه دگرگونی‌هایی در محیط‌های روستایی شده است، هرچند این تحولات و دگرگونی‌ها اغلب منشأ برون‌زا دارند و به‌واسطه رخدادهای بیرونی در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی پدیدار شده و می‌شوند. با این حال، جلوه‌های گوناگون این دگرگونی‌ها به صور مختلف و در زمینه‌های متنوع، به‌ویژه ابعاد کالبدی تجلی یافته است (سعیدی، 1391: 18-1). مسکن از مهم‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده بافت روستایی است که متأثر از عوامل طبیعی و انسانی است. بنابراین هرگونه تغییر در شرایط طبیعی و انسانی، به طرق مختلف در مسکن تجلی می‌یابد. روستاهای محدوده مورد مطالعه همچون بسیاری از روستاهای کشور، با چنین روندهایی درگیر است. برخی از آن‌ها با دگرگونی کالبدی، کارکردهای پیشین خود را کنار نهاده و کارکردهای تازه‌ای یافته‌اند. سوالاتی که در این تحقیق مطرح می‌شود این است که:

وضعیت کارکردهای مسکن در محدوده مطالعه چگونه است؟ کدام شاخص‌های اقتصادی در تحولات کارکرد مسکن روستایی تأثیرگذار بوده‌اند؟ در این ارتباط برای شناخت عینی از مقوله تحولات کارکرد مسکن تعدادی از مطالعات خارجی و همچنین مطالعاتی که در ایران به انجام رسیده مورد بررسی قرار گرفته است (جدول شماره 1).

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و ماهیت توصیفی - تحلیلی، ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، جامعه آماری تحقیق حاضر خانوارهای روستاهای دهستان غنی بیگلور، بخش زنجانرود پایین، استان زنجان می‌باشد. این دهستان طبق سرشماری سال 1390 دارای 31 روستای دارای سکنه، 2358 خانوار و 8413 جمعیت می‌باشد. براساس

شاخص‌های اقتصادی مؤثر در مسکن روستایی از 14 شاخص که در منابع پیشینه تحقیق مورد بررسی قرار گرفته‌اند، به صورت طیف لیکرت استفاده شده است (جدول شماره 2).
دهستان غنی بیگلر از 38° و 47° تا 11° و 48° درجه طول شرقی و 45° و 36° تا 33° و 36° درجه عرض شمالی قرار گرفته است (تصویر شماره 1).

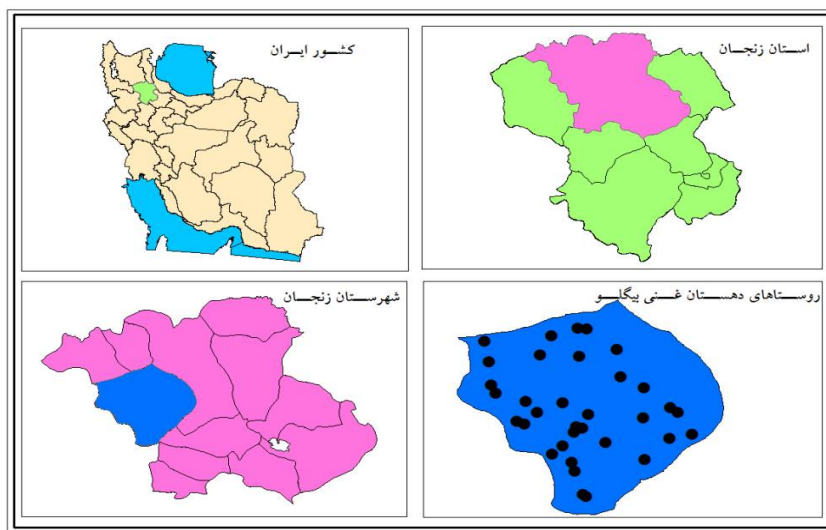
فرمول کوکران از 2358 خانوار، تعداد 330 خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب و نمونه‌ها به صورت تصادفی در سطح روستاها انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی انجام شد. در تحقیق حاضر جهت بررسی کارکردهای مسکن روستایی از 43 شاخص در 5 بعد معیشتی، تدارکاتی، اقتصادی، اجتماعی، زنان و برای بررسی

نام و سال	عنوان	یافته‌ها
خاکپور، شیخ مهدی (1390).	"بررسی تأثیر فرهنگ و تغییرات اجتماعی بر مسکن روستایی گیلان"	ساختار هر جامعه با توجه به ماهیت خود در معرض تغییر و تحولات است بدین ترتیب مشاهده تغییرات در روستا در پی دگرگونی هنجارهای اجتماعی امری طبیعی است.
سعیدی، احمدی (1390)	"شهرگی و دگردیسی ساختاری - کارکردی خانه‌های روستایی موردی روستاهای پیرامون شهر زنجان"	روستاها و عناصر کالبدی آن‌ها دچار تغییر و تحول شده و تحول در شکل و کارکرد مساکن روستایی پیرامون شهرها از جمله این دگرگونی‌هاست.
اژدهایی و رستمعلی زاده (1391)	"اثرات وام مسکن روستایی در تغییرات زندگی روستایی"	وام مسکن روستایی و تأثیرات کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شیوه زندگی و معیشت روستائیان داشته است.
محمدی یگانه و همکاران (1392)	"نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر کیفیت زندگی در نواحی روستایی"	تأثیرات مثبت اعتبارات در بعد کالبدی و زیست‌محیطی و گسترش اعتبارات در بعد اشتغال‌زایی و کارآفرینی کیفیت زندگی روستائیان را بهبود بخشیده است.
عنابستانی و همکاران (1391)	"بررسی نقش اعتبارات بر تغییر الگوی مسکن در نواحی روستایی"	ارائه اعتبارات باعث تغییر در مصالح ساخت مسکن و کارکرد آن شده است.
صیدایی و قاسمیان (1391)	"بررسی روند تغییرات کارکردی خانه‌های روستایی"	تغییر دیدگاه‌های اقتصادی از بخش کشاورزی به صنعت و خدمات به صورت مجموعه‌ای مرتبط با یکدیگر در تغییرات کارکردها مؤثر بودند.
سعیدی و احمدی (1392)	"نوسازی مسکن دگرگونی ساختاری - کارکردی خانه‌های روستایی"	اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی ساخت مساکن جدید با سبک معماری شهری و همچنین منجر به دگردیسی در فعالیت‌های معیشتی خانوارهای روستایی شده است.
عینالی و همکاران (1394)	"اثرات بهسازی مسکن در تحولات کارکرد اقتصادی مساکن روستایی"	کارکرد اقتصادی مساکن روستایی در روستاهای نمونه، عمدتاً از شکل سنتی اقتصاد روستایی به اشکال متنوع و جدید و عمدتاً خدماتی در حال گذر است.

ج 1. برخی از مطالعات موجود در زمینه تحولات کارکرد مسکن روستایی.

شاخص	گویه
معیشتی و تولیدی	نگهداری طیور - نگهداری دام - استفاده از انبار علوفه و مواد غذایی - استفاده از کارگاه صنعتی و دستی (رشته بری...) - تولید برخی میوه و سبزی‌ها.
تدارکاتی	تهیه مواد لبنی - آماده‌سازی مواد غذایی - تبدیل برخی مواد خوراکی (خشک‌کردن، شور کردن، کمپوت کردن و...) - پخت غذا برای کارگران (نیروی کار مزرعه خانوادگی) - ساخت یا تعمیر ابزارآلات برای فعالیت‌های تولیدی.
اجتماعی	برگزاری جلسات خویشاوندی - برگزاری جلسات روستا - برگزاری جلسات بانوان - برگزاری مراسم عزاداری - برگزاری مراسم عروسی.
اقتصادی	الگوی فعلی رسیدگی به دام‌ها (چرای دام - دادن علوفه - دوشیدن شیر - تمیز کردن جای دام‌ها - تهیه فراورده‌های دامی - تهیه سوخت از فضولات دامی) - امکان کار در مزرعه (در مرحله کاشت و داشت و برداشت) - امکان کار در باغات (در مرحله کاشت و داشت و برداشت) (نگهداری بذر - پرورش طیور - تولید صنایع دستی - تبدیل و آماده‌سازی مواد غذایی - مدیریت امور اقتصادی خانواده - مشارکت زنان در کارهای کشاورزی - سهم زنان در فعالیت‌های غیر از خانه‌داری - ماشینی شدن کشاورزی - انجام فعالیت‌هایی غیر از خانه‌داری.
زنان	تسهیل در رسیدگی به امور منزل - تمیز کردن منزل و فضای مسکن - نظارت بر امور فرزندان (تربیت و تحصیل) - آشپزی و پخت غذا پخت نان - تعمیرات منزل (نقاشی و تعمیر...) - خرید مایحتاج خانواده.

ج 2. شاخص‌های کارکرد مسکن روستایی.



ت 1. موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور.

مبانی نظری

مفهوم مسکن، محدود به سرپناه نیست. این مفهوم علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را در بر گرفته و شامل تمامی خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهتر زیستن خانواده و نیز حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده کننده آن است (نصیری، 1386: 2، و بلدی و موسوی، 1389: 4 و رکفورد، 2010: 3 و پارک، 2005). مسکن مشتمل بر رفع نیازهای مالی به عنوان نمایش وضعیت اقتصادی و اجتماعی افراد است. با این حال مسکن عامل اصلی جامعه پذیری افراد نسبت به جهان و کالایی عمده و تعیین کننده در سازمان اجتماعی فضا است که در شکل گیری هویت فردی و روابط اجتماعی و اهداف جمعی افراد نقش بسیار تعیین کننده ای دارد (شورت، 2006: 199). مسکن به عنوان عمده ترین جزء از اجزای بافت کالبدی روستا است که در شکل گیری ساختار کالبدی و هویت ساخت و ساز روستاها، نقش اساسی داشته، به عنوان نمادی از چگونگی تعامل ارتباط انسان

با محیط پیرامون خویش و برحسب شرایط زمانی - مکانی (به ویژه تاریخ، فرهنگ و شرایط اجتماعی - اقتصادی)، در هر منطقه شکل گرفته و نشان دهنده نوع فعالیت های گوناگون در ابعاد اقتصادی، نگرش اجتماعی و فرهنگی روستاییان و چگونگی تحول و استفاده فناوری و نهایتاً سطح درآمد و معیشت ساکنان آن است (سرتیپی پور، 1388: 16 و حسینی ابری، 1382: 28).

مسکن از دیدگاه اقتصادی نوعی کالا است و به عنوان یک کالای اقتصادی از یک سو، مسکن کالای مصرفی است که پس از غذا و پوشاک مهم ترین نیاز اساسی بشر است و گران ترین کالای ضروری خانوار تلقی می شود و از سوی دیگر، به عنوان کالای غیرمنقول بادوام، کالایی سرمایه ای است که سرمایه گذاری در آن، بزرگ ترین بخش دارایی خانوار به شمار می رود و علاوه بر خانوار، برای بنگاه های اقتصادی نیز جذابیت بالایی دارد (ناجی و همکاران، 1389: 7).

این امر سبب شده است خانواده ها با الزامات اقتصادی و دشواری های زیستی فراوانی که به خصوص امروزه با

دچار مشکل می‌کند، به طوری که ملاحظه می‌شود شرایط بشر در سکونتگاه‌های خود در سراسر جهان تنزل یافته و بسیاری از سکونتگاه‌ها، به‌ویژه سکونتگاه‌های روستایی برای ساکنان موجود و به‌علاوه ساکنان آینده خود به‌طور فزاینده‌ای غیرقابل زندگی شده است (حاجی‌نژاد و همکاران، 1390).

یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار بر تغییرات کارکردی سکونتگاه‌های روستایی همانا ارتباط اقتصادی آن‌ها با جوامع شهری است (شکوهی، 1379). تفاوت‌های مکانی منابع اقتصادی موجب اختلاف در چشم‌اندازهای شهری و روستایی شده و در این رابطه هریک از شهرها و روستاها بافت اقتصادی خاص منطقه‌ای خود را گرفته و نقش و عملکرد خود را نیز از همان شرایط بازیافته است (رضوانی، 1382).

برخی صاحب‌نظران تغییر در ساختار شغلی و اقتصادی، بالا رفتن سطح درآمد و افزایش آگاهی‌های نسل جدید، رشد کاذب قیمت زمین، ارائه تسهیلات بانک‌ها را از جمله عوامل مؤثر بر تحولات مسکن می‌دانند (صیدایی و قاسمیان، 1391).

عوامل اقتصادی نه‌تنها بر کیفیت ساخت و مصالح به کار گرفته شده تأثیر می‌گذارند، بلکه سازمان‌دهی فضایی و نوع فضاهای مورد نیاز را نیز تعیین می‌کنند، بنابراین می‌توان «عوامل اقتصادی روستا را، در رابطه با فضای کالبدی روستا» در سه گروه مطرح کرد (تصویر شماره 2):

الف- نوع فعالیت یا فعالیت‌های تولیدی (نوع محصولات: فروش بلافاصله بعد از برداشت، انبار کردن محصول و فضاهای مربوط به آن)

ب- ابزار تولید (سنتی، نیمه مکانیزه، مکانیزه کامل و فضاهای مربوط به آن)

ج- میزان درآمد با قدرت سرمایه‌گذاری در بخش مسکن (زرگر، 1386: 104).

آن مواجه می‌شوند مجموعه نیازهای خود را در مسکنی برآورند که به‌واقع حداقل سطح مورد نیاز سکونت را دارا است و در پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنانش ناتوان است.

شیوه‌های معیشتی و زیستی گوناگون مانند شیوه‌های دامپروری، کشاورزی و صنعتی هرکدام نظام مسکونی خاص خود را به‌وجود آورده‌اند. تفاوت مسکن روستا و شهر نیز ناشی از نظام‌های اقتصادی و اجتماعی خاص حاکم بر آن‌هاست. زندگی کوچ‌نشینی و عشایری که همچنان موجود است نیز نوعی متمایز از نظام سکنی‌گزینی متناسب با محیط طبیعی و نظام اجتماعی عشیره‌ای، کوچ‌زیستی و دامپروری به‌وجود آورده است (صفوی و صداقت، 1392). هرگاه به اهمیت اقتصاد زیستی و امرار معاش پی ببریم درک ارزش‌های جامعه‌شناسی و فناوری معماری محلی که توسط خود مردم و بدون ملاحظات تجاری شکل گرفته اهمیت می‌یابد. در گذشته خانه روستایی متناسب با شیوه معیشت ساخته می‌شد اما در جهان امروز با تأثیرهای بهداشت و فناوری در شیوه زندگی شهر و روستا، این‌گونه ضرورت‌ها در عمل یا در حال حذف شدن است یا به بیرون از خانه انتقال یافته است (اخوت، 1376، 67).

نواحی روستایی با توجه به ماهیت تولیدی خود وابستگی زیادی به مسکن دارند. در نواحی روستایی مسکن علاوه بر سرپناه بودن دارای کارکردهای دیگری مانند محل نگهداری دام و انبار محصولات تولید شده و مکانی برای فعالیت‌های اقتصادی مانند فرآوری محصولات تولیدی کشاورزی است، از طرف دیگر امروزه با توسعه ارتباطات، مسکن تا حد زیادی در نواحی روستایی به‌لحاظ شکل ظاهری، طراحی درونی و تعداد طبقات تغییر کرده است (قنبری، 1390، 34)؛ اما این تغییرات همواره مطلوب نبوده و در پاره‌ای از مواقع باعث به‌وجود آمدن محیط‌هایی شده که انسان را

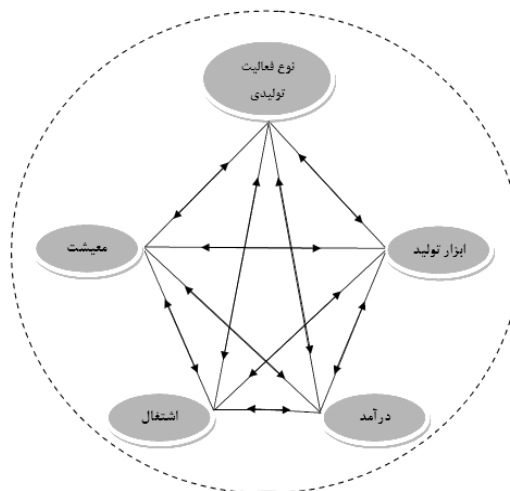
درصد فراوانی رده‌بندی سواد مربوط به دوره ابتدایی با 40.6 درصد، بیشترین درصد فراوانی شغل سرپرست خانوار مربوط به کشاورزی و باغداری با 37.5 درصد، میانگین درآمد ماهیانه خانوارها 748 هزار تومان، بیشترین درصد فراوانی متراژ مسکن، مساحت عرصه و مساحت اعیان به ترتیب برابر با 150-200 متر 50-100 متر و 100-150 متر و 31.3 از پاسخ‌دهندگان دارای سابقه ساخت مسکن با وام می‌باشند (جدول شماره 3).

وضعیت	شاخص
36.2 درصد 30 تا 40 ساله	میانگین سنی
40.6 درصد دوره ابتدایی	بیشترین درصد فراوانی رده‌بندی سواد
37.5 درصد کشاورزی و باغداری	بیشترین درصد فراوانی شغل سرپرست خانوار
748 هزار تومان	میانگین درآمد ماهیانه خانوار
22.8 درصد 150-200 متر	بیشترین درصد فراوانی متراژ مسکن
62.5 درصد 50-100 متر	بیشترین درصد فراوانی مساحت عرصه
37.5 درصد 100-150 متر	بیشترین درصد فراوانی مساحت اعیان
31.3 درصد	درصد سابقه ساخت مسکن با وام

ج 3. یافته‌های توصیفی به‌دست آمده از ویژگی‌های فردی.

منبع: یافته‌های تحقیق، 1394.

در ادامه بررسی یافته‌های توصیفی تحقیق، به ارزیابی وضعیت کارکردهای مسکن روستایی در ابعاد مختلف آن پرداخته شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد بالاترین میانگین مربوط به فعالیت زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی با میانگین 1.46 است (جدول شماره 4). همراه با



ت 2. تأثیر متقابل عوامل اقتصادی مؤثر بر تحولات

کارکرد مسکن. منبع: صفری و همکاران، 1392.

خصلت‌های تولیدی و معیشتی مسکن، قسمتی از ساختار مسکن روستایی است که به آن وجه اقتصادی می‌دهد به‌عبارت دیگر تولید و نوع اقتصاد حاکم بر روستا همبستگی خاصی با زندگی در خانه روستایی دارد این مراکز جمعیتی طی دهه‌های اخیر با ورود مدرنیزاسیون و همگام با تحول‌خواهی روستاییان پذیرای دگرگونی‌ها شده‌اند، از این رو می‌بایست فضای روستاها به‌ویژه کالبد و شکل مسکن و منازل روستاییان به‌منظور هماهنگ شدن با وضعیت اقتصادی پیش‌آمده در تبعیت از گسترش استفاده از فناوری نوین به‌منظور جوابگویی به نیاز ساکنان این سکونتگاه‌ها و همچنین فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه، تغییر یابند (طالب و عنبری، 1384، 31).

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی به‌دست آمده از بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد، 96.4 درصد پاسخگویان مرد و 3.6 درصد پاسخگویان زن، بیشترین رده سنی پاسخ‌دهندگان بین 30 تا 40 سال، بیشترین

فعالیت‌های تولیدی و عدم سازگاری برخی از مسکن با نوع فعالیت‌های تولیدی در روستاهای مورد مطالعه، تغییر ابزار تولید، پایین بودن میزان درآمد، فاصله گرفتن از الگوهای بومی و روی آوردن به الگوهای جدید، ناهماهنگی الگوهای مسکن با نیازهای زیستی و معیشتی و افزایش استفاده از فناوری ابزار و تغییر جهت زندگی روستاییان از اقتصاد معیشتی و خودکفا به اقتصاد مصرفی و تقلید از الگوهای ساخت مسکن شهری دانست که باعث ایجاد تحول در کارکرد مسکن روستایی شده است (جدول شماره 5).

در ادامه تحقیق و جهت پاسخگویی به سوال دوم تحقیق با استفاده از آزمون متناسب با مقیاس متغیرها به بررسی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکردهای مسکن روستاهای مورد مطالعه پرداخته شده است. بر این اساس نتایج آزمون‌های گرفته شده نشان می‌دهد، بین شاخص‌های مترای مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به دست آمده از بخش غیر کشاورزی با کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار است (جدول شماره 6).

دگرگونی‌های کالبدی و اجتماعی - اقتصادی، کارکردهای تدارکاتی در بسیاری از روستاهای محدوده حذف شده است و همچنین با توجه به تغییر در برخی عناصر و اضافه شدن عناصر شهری در اجزای مسکن شامل تغییر شکل فضای پخت‌وپز و حذف عنصر تنورخانه و اختصاص دادن فضاهای بیشتر به هال و پذیرایی و استفاده از فناوری‌های جدید برای نظافت منزل و فضاهای مسکن کارکردهای زنان در مسکن تسهیل یافته است.

در ادامه تحقیق و جهت پاسخ به سوالات تحقیق از آزمون‌های استنباطی استفاده شده است. بر همین اساس برای پاسخ به سوال اول تحقیق از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است.

بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای با احتساب دامنه طیفی موجود که بین 1 تا 5 و بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای تمامی کارکردهای مسکن کمتر از شرایط متوسط (3) ارزیابی شده است. این تفاوت در سطح آلفا 0/01 معنادار است و تفاوت آن‌ها از مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیابی و برآورد شده است. علت این امر را می‌توان در تغییر نوع

شاخص	میانگین	انحراف معیار
معیشتی - تولیدی	1.54	0.22
تدارکاتی	1.47	0.26
اقتصادی	2.29	0.57
اجتماعی	2.33	0.73
زنان	2.62	0.42

ج 4. یافته‌های توصیفی به دست آمده در ارتباط با شاخص‌های کارکرد مسکن روستایی.
منبع: یافته‌های تحقیق.

مقدار آزمون = 3						
درصد اطمینان 95%		اختلاف میانگین	معناداری	درجه آزادی	مقدار t	
کران بالا	کران پایین					
-1.4311	-1.4903	-1.46071	0.000	223	-97.316	کارکرد معیشتی - تولیدی
-1.4919	-1.5599	-1.52589	0.000	223	-88.380	کارکرد تدارکاتی
-0.5691	-0.7613	-0.66518	0.000	223	-13.637	کارکرد اجتماعی
-0.6359	-0.7871	-0.71152	0.000	223	-18.545	کارکرد اقتصادی
-0.3283	-0.4383	-0.38329	0.000	223	-13.741	کارکرد زنان

ج 5. تحلیل میانگین عددی حاصل از بررسی کارکردهای مسکن خانوارهای روستایی. منبع: یافته‌های تحقیق.

متغیر مورد بررسی	نوع آزمون	آماره آزمون	سطح معناداری	توضیحات
متراژ مسکن	همبستگی پیرسون	0/268	0/000*	با افزایش مترآژ مسکن کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
مالکیت باغ	همبستگی پیرسون	0/204	0/000*	با افزایش مترآژ مسکن کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
مالکیت اراضی آبی	همبستگی پیرسون	0/091	0/176	-
مالکیت اراضی دیم	همبستگی پیرسون	0/062	0/286	-
پس انداز	همبستگی پیرسون	0/067	0/247*	-
وسیله نقلیه	جان کھیر	19.071	0/000*	خانوارهای دارای وسیله نقلیه تراکتور بیشتر با تحول کارکرد مسکن نسبت به دیگر خانوارها مواجه بوده‌اند.
تعداد دام	همبستگی پیرسون	0/468	0/000*	با افزایش تعداد دام کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
دریافت اعتبارات	یومن ویتنی	-5.947	0/000*	خانوارهای دریافت‌کننده اعتبارات بیشتر با تحول کارکرد مسکن نسبت به دیگر خانوارها مواجه بوده‌اند.
نوع شغل	کروسکال والیس	48.877	0/000	سرپرست خانوار دارای شغل دامدار دارای بیشترین رتبه بوده‌اند.
درآمد	همبستگی پیرسون	0/214	0/000	با افزایش درآمد کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
درآمد به‌دست‌آمده از بخش غیر کشاورزی	همبستگی پیرسون	-0/241	0/000	با افزایش درصد درآمد به‌دست‌آمده از بخش غیر کشاورزی کارکرد مسکن کاهش می‌یابد.
اشتغال زنان	یومن ویتنی	-0/987	0/567	-
تنوع شغلی خانوار	همبستگی پیرسون	0/085	0/647	-
انبار	یومن ویتنی	-0/687	0/607	-

ج 6. رابطه بین کارکردهای مسکن با شاخص‌های اقتصادی.

سطح معناداری: یک درصد، * سطح معناداری: پنج درصد.

نتیجه

اهمیت مسکن در روستاها ناشی از پاسخگویی آن به نیازهای اصلی زیستی و اقتصادی جامعه روستایی است. مسکن در جامعه روستایی علاوه بر آنکه یک مأوای مطمئن برای سکونت است، بخشی از فضای ضروری برای فعالیت اقتصادی در زمینه کشاورزی و دامداری نیز محسوب می‌شود. مسکن روستایی تنها برای تأمین نیازهای زیستی و پناهگاهی نیست بلکه متناسب با نوع فرهنگ، تمدن و ساختارها، تحولاتی را پذیرفته است. یعنی مسکن روستایی در مراحل مختلف تاریخی متناسب با نوع ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی شکل‌های گوناگون داشته است. در تحقیق حاضر به تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر تحولات کارکرد مسکن روستایی پرداختیم.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بالاترین میانگین مربوط به کارکرد زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی با میانگین 1.46 است. بر این اساس نتایج آزمون‌های گرفته شده نشان می‌دهد شاخص‌های مترادف مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشاورزی با کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار است. بررسی‌ها نشان می‌دهد همراه با دگرگونی‌های کالبدی و اجتماعی - اقتصادی، کارکردهای تدارکاتی در بسیاری از روستاهای محدوده، حذف و همچنین با توجه به تغییر در برخی عناصر و اضافه شدن عناصر شهری در اجزای مسکن و اختصاص دادن فضاهای بیشتر به هال و پذیرایی و استفاده از فناوری‌های جدید برای نظافت منزل و فضاهای مسکن کارکردهای زنان در مسکن تسهیل یافته است. با گسترش ارزش‌های به اصطلاح شهری به محیط‌های روستایی برخی اجزای ساختاری،

کارکردهای خانه‌های روستایی دگرگون شده و با فاصله گرفتن از الگوهای بومی و روی آوردن به الگوهای جدید، ناهماهنگی الگوهای مسکن با نیازهای زیستی و معیشتی و افزایش استفاده از فناوری ابزار، نه تنها ساختار کالبدی بلکه فضاها و نحوه فضابندی خانه‌های روستایی تحت تأثیر قرار گرفته است این دگرگونی‌ها در مواردی نظیر فضابندی درون خانه‌ها و اسباب منزل و نحوه آرایش فضای درونی و ... قابل بررسی است.

با توجه به نتایج به‌دست آمده از "تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر تحولات کارکرد مسکن روستایی" پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- 1- توجه به مقوله‌های معیشتی، تولیدی، صنایع دستی و ... در قالب ساخت مسکن روستایی
- 2- تفکیک سیاست‌های اجرایی مسکن شهری از روستایی و ارائه الگوی مسکن روستایی
- 3- ساخت مسکن جدید با توجه به ویژگی‌های محیطی و جغرافیایی هر منطقه
- 4- استفاده از تجارب بومی هر منطقه در ساخت مسکن روستایی.

فهرست منابع

- بدری، سید علی، موسوی سیروس. (1389)، تحلیلی بر روند تغییرات برخی ویژگی‌های مسکن روستایی در ایران، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام صص 14-1.
- پرواز، عزالدین. (1390)، تحولات کالبدی - فضایی مسکن روستایی، مطالعه موردی، دهستان چله از توابع بخش مرکزی شهرستان گیلانغرب، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی، استاد راهنما، عباس سعیدی.
- حسینی ابری، سید حسن. (1380)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران انتشارات دانشگاه اصفهان، ص 28.

- زرگر، اکبر. (1386)، درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران، چاپ چهارم، تهران، انتشارات شهید بهشتی، ص 104.
- سرتیپی پور، محسن. (1388)، گونه‌شناسی مسکن روستایی استان مرکزی، معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی، فصلنامه مسکن و محیط، شماره 133، انتشارات دانشگاه تهران، ص 3-14.
- سعیدی، عباس و منیژه احمدی. (1390)، الحاق شهری سکونتگاه های روستایی پیرامون شهر زنجان (مطالعه موردی: روستاهای سایان و گاوازنگ، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره 145، صص 3-18.
- سعیدی، عباس؛ احمدی، منیژه. (1390)، شهرگی و دگرذیسی ساختاری- کارکردی خانه‌های روستایی؛ مورد: روستاهای پیرامون شهر زنجان، فصلنامه جغرافیا، سال نهم، شماره 1، صص 1-18.
- سعیدی، عباس. (1391)، پویای ساختاری- کارکردی: رویکردی بدیل در برنامه‌ریزی فضایی، فصلنامه جغرافیا، شماره 31، صص 7-21.
- سعیدی، عباس؛ امینی، فریبا. (1389)، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی، (مورد مطالعه: روستا خفر، ناحیه نظنز- بادرود)، فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال هشتم، شماره 27، صص 29-43.
- صفوی، بیژن؛ صداقت، ابوذر. (1392)، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های مؤثر بر تحول و وضعیت مسکن از گذشته تا آینده از منظر اثرگذاری اقتصاد بر معماری بومی، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار.
- طالب، مهدی؛ عنبری، موسی. (1384)، جامعه‌شناسی روستایی با ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران: چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ شایان، حمید؛ بنیادداشت، ابوالقاسم. (1390)، بررسی نقش اعتبارات بر تغییر الگوی مسکن در نواحی روستایی، مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، شماره 3، صص 63-80.
- عینالی، جمشید، محمدی یگانه، بهروز؛ خالدی‌نیا، طیب. (1394)، اثرات بهسازی مسکن در تحولات کارکرد اقتصادی مسکن روستایی مورد: دهستان شمشیر در شهرستان پاوه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره 14، صص 191-29.
- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ عباسی، جواد؛ تاراسی، زهرا. (1392). نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان زنجان، دهستان معجزات، مسکن و محیط روستا، دوره 32، شماره 141، صص 99-108.
- نصیری، معصومه. (1386)، توزیع جغرافیایی فقر مسکن و پراکندگی زنان مطلقه خانه‌دار در مناطق 22 گانه تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره 24، سال ششم، صص 223-240.
- ناجی، علی‌اکبر؛ فلاحی، محمدعلی؛ ذبیحی، مریم. (1389)، "بررسی تأثیر پویای عوامل کلان اقتصادی بر نوسانات قیمت مسکن در ایران (1386 تا 1389)، مجله دانش و توسعه، سال هجدهم، شماره 31.
- قنبری، ابوالفضل. (1390)، تحلیلی بر نابرابری‌های مسکن روستایی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی در سال 1387. مسکن و محیط روستا، شماره 30، صص 33-50.
- حاجی‌نژاد، علی؛ رفیعان، مجتبی؛ زمانی، حسین. (1390)، بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی (مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و جدید شهر شیراز)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره 77، صص 129-143.
- شکویی، حسین. (1379)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری. سمت، تهران.
- اخوت، محمدرحیم. (1376)، بافت‌های کالبدی قدیم مایه رویا پروری یاسرچشمه مصیبت، مقالات همایش تخصصی بافت‌های شهری.
- رضوانی، محمدرضا. (1382)، تحلیل روند ایجاد گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی شمال تهران. پژوهش‌های جغرافیایی، شماره 59، دانشگاه تهران.
- Short, J. R. (2006): Urban Theory A critical Assessment, Rutledge, Newyork.
- park.k. (2005) Textbook of preventive and social medicine, 18 edition, Banarsidasbhanot publisher India.
- Reckford, jonathan. (2010) Housing and health: partners against poverty, shelter Report, Habitat for Humanity International, USA.